

КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Л.М.Хлань, А.М.Мельник

**ФІЗИЧНА
ГЕОГРАФІЯ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

*Рекомендовано до друку вченою радою Кіровоградського обласного
інституту післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського.*

Кіровоград
2013

Хлань Л.М., Мельник А.М. Фізична географія Кіровоградської області. Методичний посібник. – Кіровоград : Вид-во Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, 2013 – 44 с.

Рецензенти:

Домаранський А.О. – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії та геоекології Кіровоградського педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Голодюк Л.С. – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри теорії та методики середньої освіти Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

У посібнику узагальнено досвід роботи переможця обласного конкурсу «Вчитель року» в номінації «Географія» Мельник А.М. (Аджамська ЗШ І-ІІІ ступенів Кіровоградської райдержадміністрації). Подані матеріали можна використовувати під час вивчення курсу «Фізична географія України» у 8 класі, розділів «Географія своєї області», «Економічна і соціальна географія України» у 9 класі та факультативного курсу «Фізична географія Кіровоградської області».

Видання містить календарне планування курсу і розробки уроків. Адресоване вчителям географії, методистам, викладачам і студентам географічних факультетів вищих навчальних закладів.

Відповідальна за випуск – Корецька Л.В.

Найромантичнішою з усіх наук є географія. Саме вона розкриває перед нами безмежну красу, велич та багатство природи, складність господарської діяльності людей. При вивченні курсу «Фізична географія України» учні познайомились з особливостями природи, закономірностями причинно-наслідкових зв'язків, взаємозалежністю її компонентів.

. При вивченні теми «Фізична географія своєї області» учні розвивають та доповнюють ці знання на місцевих прикладах.

Мета створення методичного посібника – надати допомогу вчителю щодо активізації роботи учнів з краєзнавчим матеріалом на уроках географії шляхом оновлення і урізноманітнення форм і методів навчання, прийомів і засобів, що цьому сприяють. Об'єктом вивчення є природно – територіальні комплекси області.

Використання краєзнавчих матеріалів у процесі поглиблення знань учнів з географії допомагає їм зрозуміти загальні закономірності географічної оболонки, місце людини в навколишньому середовищі, викликає інтерес до розширення знань, привчає їх до самостійної дослідницької роботи. Цей інтерес необхідно закріпити і підсилити захоплюючим викладанням нового матеріалу, цікавими формами роботи, позитивним емоційним фоном. Сподіваємось, що запропонований посібник, до якого включені нестандартні уроки, допоможе виконати ці завдання.

Перша тема у формі уроку – експедиції присвячена вивченню особливостей географічного положення Кіровоградської області, геологічній будові, рельєфу та корисним копалинам. На уроці – презентації вивчаються кліматичні та гідрологічні умови нашої області. Урок – казка допоможе зрозуміти, як природні умови сприяли формуванню рослинного і тваринного світу та появу антропогенних ландшафтів. Несприятливі природні процеси пропонується вивчити на уроці – дослідженні. Урок – конференція буде підсумковим уроком з вивчення фізико – географічних особливостей Кіровоградщини.

Збагнути красу рідного краю допоможуть фотоматеріали та тематичні карти області. До посібника включені календарне планування, розробки уроків, словник, фотоматеріали. До кожного уроку зазначені тип, мета, використовуване обладнання, рекомендована література. До того ж для активізації пізнавальної діяльності учнів на уроці запропоновано різні форми роботи з наступними підсумками та узагальненнями.

Сподіваємось, що кожен вчитель знайде в посібнику щось нове для себе і буде використовувати в своїй педагогічній практиці.

Календарно – тематичне планування

№ з / п	Д а т а	Тема уроку	Мета	Унаочнення	Вимоги до знань та вмінь	Різномірні домашні завдання
1		Географічне положення Кіровоград-ськ ої області. Геологічна будова, рельєф та корисні копалини.	Сформувати уяву учнів про особливості географічного положення Кіровоград-щини та своєї місцевості на карті України, Європи; геологічну будову, рельєф та корисні копалини. Розвивати навички роботи в групах із статистичним матеріалом та різними джерелами інформації краєзнавчого значення.	Фізична карта України та області, словники-дові дники геологічних термінів, маршрутні картки-завдан ня, ілюстративні матеріали.	Давати оцінку географічного положення Кіровоград-ськ ої області та свого населеного пункту; називати крайні точки та сусідське оточення області; розміри території; аналізувати відповідність геологічної будови та рельєфу в межах області; робити висновки про значення Кіровоградщини у природно-ресу рному потенціалі України.	Підготувати повідомлення за заповненими на уроці схемами; відшукати в матеріалах періодики інформацію, що доповнить вивчену на уроці тему; систематизува ти у вигляді опорної схеми матеріали про географічне положення, рельєф та корисні копалини свого населеного пункту.
2		Кліматичні та гідрологічні умови Кіровоград- ської області.	Сформувати поняття про розподіл температури, опадів, вітрів територією Кіровоград-ськ ої області, вчити встановлювати причинно-насл ідкові зв'язки та проектувати перспективні	Кліматична карта України та Кіровоград-ськ ої області; комп'ютерна презентація «Річки Кіровоградщини»; картосхема.	Пояснити, як розподіляють-с я температура повітря, опади, та вітри по території області; розкрити причини і наслідки такого розподілу; передбачати зміни клімату,	Давати оцінку кліматичним умовам Кіровоград-ськ ої області, свого населеного пункту; характеризува ти поверхневі води; розкрити особливості життя і роботи річок

			зміни клімату; пов'язати залежність зволоження і наявності розподілу внутрішніх вод, розкрити їх особливості у вигляді комп'ютерної презентації.		використовуючи місцеві прикмети; застосовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань; пов'язати залежність кліматичних умов та внутрішніх вод; сформувати почуття особистої відповідальності за долю річок краю.	Кіровоградщини, показавши залежність від кліматичних умов; підготувати повідомлення про поверхневі води своєї місцевості за типовим планом.
3		Ґрунти. Рослинний і тваринний світ Кіровоградщини. Сучасні ландшафти.	Розширити знання учнів про картину природи своєї області, формувати вміння та навички аналізу, порівняння, узагальнення, встановлення причин; виховувати екологічну культуру особистості, почуття відповідальності, любові до рідного краю.	Тематичні карти ґрунтів, рослинного та тваринного світу; таблиця «Представники тваринного світу Кіровоградської області», фотографії представників тваринного світу області у вигляді комп'ютерних слайдів.	Зможуть пояснювати процеси ґрунтоутворення в нашій області; називати найпоширеніші типи ґрунтів; прослідкувати зв'язок ґрунтового покриву, рослинного і тваринного світу на певних територіях; знати представників зникаючих та рідкісних видів; визначати процеси та характер видового складу флори та фауни на території свого населеного пункту.	Скласти ребус або кросворд до вивченої теми; підготувати інформаційний бюлетень «Ґрунти, рослини та тварини мого населеного пункту».

4	Несприятливі природні процеси на території Кіровоград-ської області.	Познайомити учнів з природою несприятливих фізико-географічних процесів на території Кіровоград-ської області та системою боротьби з цими явищами, вказати заходи, які приймаються місцевою владою та окремими спеціалістами окремих господарств, виховувати відповідальне ставлення до оточуючої природи.	Тематичні карти Кіровоград-ської області, ілюстратив-ний матеріал щодо несприятли-вих процесів на території області, схема «Несприятли-ві явища та процеси».	Зможуть критично оцінювати природні умови на території області; аналізувати причини екстремальних змін у природі; передбачати можливість несприятливих природних процесів; вказувати шляхи запобігання можливостям їх виникнення; оцінювати можливість таких процесів на території свого населеного пункту; спілкуватися зі спеціалістами з проблем попередження несприятливих процесів у нашій місцевості.	Опрацювати згадані на уроці терміни, підготувати повідомлення на тему «Несприятливі природні процеси на території свого населеного пункту».
5	Проблеми раціонального природокористування. Природоохо-ронні території. Орнітологіч-ний заказник обласного значення «Аджам-ський».	Узагальнити роботу учнів над вивченням фізико-географічних особливостей Кіровоград-ської області та своєї місцевості, познайомити з геоекологіч-ною ситуацією та головними джерелами забруднення навколиш-нього	Карти України та Кіровоград-ської області; творчі роботи учнів, тестові завдання.	Оцінювати стан зміни природних комплексів в результаті господарської діяльності людини; знати територіальне розміщення шкідливих виробництв; уявляти систему природоохо-ронної роботи в області та	Давати оцінку проблемам охорони природи області; підготувати повідомлення про один з природоохо-ронних об'єктів області; дослідити географію та особливості рослини, яку ви пропонуєте внести до

			о середовища; спонукати до критичної оцінки та визначення шляхів оздоровлення екологічної ситуації; формувати в учнів відповідальне ставлення до оточуючого довкілля.		своїй місцевості; співпережива-т и за небажані зміни ПК, розумно розв'язувати критичні ситуації, що стають відомими через певні порушення екологічних правил господарюван- ня.	списку рідкісних або зникаючих.
--	--	--	---	--	--	---------------------------------------

Урок-експедиція

Тема: Географічне положення Кіровоградської області.

Геологічна будова, рельєф та корисні копалини.

Мета: сформувати уявлення учнів про особливості географічного положення Кіровоградщини та своєї місцевості на карті України, Європи; геологічну будову, рельєф та корисні копалини.

Розвивати навички роботи в групах із статистичними матеріалами та різними джерелами географічної інформації краєзнавчого значення.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи навчання: частково-пошуковий, дослідницький.

Література

Кузик Б.М., Білошапка В.В. Кіровоградщина: історія та сучасність центру України: В 2 т.- Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2005.

Андрієнко Т.Л. Заповідні куточки Кіровоградської землі. – К.: Арктур-А, 1999.

Маринич О.М. Географічна енциклопедія України: В 3-х т. Т. 2. - К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 1990.

Обладнання: фізичні карти України та Кіровоградської області, словники-довідники геологічних термінів, маршрутні карти- завдання, «Кіровоградщина. Історія та сучасність центру України» I та II томи, супутникова фотографія села Аджамка та карта села, ілюстративні матеріали.

Структура уроку

1. Мотивація навчальної діяльності. Працює довідкове бюро.
2. Актуалізація опорних знань.
3. Вивчення нового матеріалу:
 - робота в групах – працюють «маршрутні експедиції»;
 - звіти про результати досліджень.
4. Підсумкове узагальнення.

5. Диференційоване домашнє завдання.

Очікувані результати

Учні зможуть:

- давати оцінку географічного положення Кіровоградської області та свого села;
- називати крайні точки та сусідське оточення області, району та села;
- розміри території області, району, села;
- аналізувати відповідність геологічної будови та рельєфу в межах області;
- називати басейни та родовища корисних копалин в межах області;
- робити висновки про значення Кіровоградщини у природно-ресурсному потенціалі України.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності

Вчитель:

В світі є краї багаті,
Та дорожчий той, де в хаті
Слухав ти пісні матусі,
Де живуть твої всі друзі,
Де спинався ти на ноги,
І куди тебе дороги
Знов ведуть, немов до Риму,
Де душа твоя незримо
Вже давно перебуває, -
Кращих бо країв немає ...

Для одних – то сиві гори,
Для онаких - синє море,
А для нас, синів козацьких,
Спів степів Кіровоградських!

Безумовно, ви здогадалися, нашу роботу присвятимо вивченню рідної Кіровоградщини – «степової перлини» України, тих куточків планети, де все надзвичайно знайоме і близьке кожному з нас. Оглянемося довкола – і ще раз переконаємося, що рідна домівка, вулиця, село, район – це те, без чого не існує Батьківщина. А щоб краще зрозуміти значення свого краю, звернемося до його історії.

Історична довідка

Тепер уже далекого 1939 року на карті України з'явилася Кіровоградська область. Вона стала спадщиною південної Київщини та північної Херсонщини, східного Поділля та західної Катеринославщини, та ще й невеличкої частинки

Полтавщини. Край став місцем, де виплавлялися славетні долі, нині відомі всьому світу. Досить згадати Івана Карпенка-Карого і Василя Сухомлинського, Юрія Яновського і Георгія Флоровського, Володимира Винниченка і Григорія Зінов'єва, Марка Кропивницького і Юрія Олешу ...

II. Актуалізація опорних знань

Для того, щоб дізнатися якнайбільше про Кіровоградську область, згадаємо вже знайомий вам матеріал, який і допоможе нам в роботі.

- За яким планом оцінюють географічне положення певної території?
- Що таке «географічні координати»? В яких широтах та довготах простягається Україна?
- Скільки геологічних ер та періодів пройшла у своєму розвитку Земля? Які сліди цього розвитку залишилися в центральній частині України?
- Що таке «рельєф»? Які типи рельєфу переважають в центральній частині України?
- Як класифікують корисні копалини за способом утворення та за господарським використанням?

А тепер ці знання використаємо для оцінки географічного положення, особливостей геологічної будови, рельєфу та корисних копалин нашої області.

III. Вивчення нового матеріалу

Вивчення будь-якої території надійовіше, якщо його проводять безпосередньо на місцевості. Ми матимемо таку можливість при вивченні свого рідного села. А познайомитися з усією областю ми спробуємо сьогодні, відправившись у заочну експедицію. І, оскільки ми спробуємо одночасно досліджувати всю територію, то створимо в класі 3 групи. Кожна отримає маршрутний лист-завдання. Через 10 хвилин ви проінформуйте інші групи про результати ваших досліджень.

Розпочнемо ж нашу експедицію спільним засіданням груп, на якому маємо визначити особливості географічного положення області, Кіровоградського району та села Аджамка.

Маршрутний лист №1

1. Визначіть положення Кіровоградської області та свого села на карті Європи та України.
2. Знайдіть на карті та запишіть крайні точки області.
3. Яку протяжність має область із заходу на схід, з півночі на південь. Якою є ця відстань від нашого населеного пункту?
4. З якими областями межує Кіровоградщина? З якими районами межує Кіровоградський район?
5. Оцініть положення області щодо водних об'єктів.
6. Зробіть висновок про значення географічного положення області, району та свого села.

(Учні працюють з картами України та Кіровоградської області. Відповідають на питання, які записані на першому маршрутному листі, та наносять крайні точки, сусідні області, географічний центр України на картосхеми Кіровоградської області).

Очікувана інформація:

Кіровоградська область займає площу 24,6 тис. кв. км. Це - 4,07% території України або 11-е місце. Розташована Кіровоградщина в центральній частині України, у межиріччі Дніпра та Південного Бугу. На півночі межує з Черкаською, на північному-сході – з Полтавською, на сході й південному сході – з Дніпропетровською, на півдні – з Миколаївською, на південному заході – з Одеською, на заході – з Вінницькою областями. В Добровеличківському районі за 105 км на захід від обласного центру розташований географічний центр України – смт Добровеличківка (48° 21' пн. ш та 31° 10' сх. д). Протяжність області зі сходу на захід – понад 300 км, а з півночі на південь – майже 150 км. Крайні точки Кіровоградщини розташовані поблизу таких населених пунктів: північна – смт Власівка, південна – с.Юр'івка Веселівської сільської ради Бобринецького району, західна – с.Котовка Гайворонського району, східна – с.Куцеволівка Онуфріївського району. Відстань від Кіровограда до Києва залізницею – 392 км, шосейними дорогами – 317 км. Сприятливими факторами географічного розташування області є безпосереднє сусідство з розвинутим в промисловому відношенні Придніпров'ям, наявність густої мережі транзитних залізниць та автомагістралей,газопроводів та нафтопроводів, вихід до Дніпра. Кіровоградщина лежить в межах двох природних зон – лісостепової та степової. Агрокліматичні та агрогрунтові умови сприятливі для розвитку сільського господарства.

Кіровоградський район розташований в центральній частині області і є приміським районом обласного міста Кіровограда. Межує на північному сході зі Знам'янським районом, на півночі – з Олександрівським, на північному заході – з Новомиргородським, на півдні – з Компаніївським, на сході – з Новгородківським, на заході – з Маловисківським, на південному заході – з Новоукраїнським. Крайні точки району: північна - с.Оситняжка, південна – с.Федорівка, західна – с.Олено-Косогорівка, східна – с.Медерове. Загальна площа району – 1,6 тис. кв. км.

Наше село знаходиться в східній частині району на відстані 27 км від обласного центру (див.супутникову фотографію села).

Підсумок роботи:

Поглянь на карту України,
Там в центрі видна іздала
Багата, щедра, моя рідна
Кіровоградщини земля!

Що в центрі України – правда щира,
Добровеличківка це підтвердила.
Стоїть поважно камінь при дорозі
Серед степів у верболозі.

Проїдеш з заходу на схід –
Залишиш в триста кілометрів слід.
А з Власівки до Юр'івки пройдеш,
То в половину менше ти знайдеш.

Черкащина – північний наш сусід,
А Полтавщина та Дніпропетровщина – на схід.
Одеська й Миколаївська до моря простяглися,
А гайворонці з вінничанами зустрілися.

На сході області Дніпро тече
І виручає нас його «плече».
Немов артерії від серця, водоводи
Несуть з Дніпра на правий берег води.

До моря з області далеко.
Вона – «перлина степова».
Їй ніжну і хвилясту пісню
Зелене море заспіва.

На придніпровських сивих кручах
Та на долинах річкових
Лежить і мріє наша область,
Чекає подвигів нових.

А тепер до роботи приступають експедиції.

І експедиція дослідить особливості геологічної будови.

Маршрутний лист №1

1. Робота з картами атласу.

За геологічною картою визначіть:

- які тектонічні структури лежать в основі території Кіровоградської області;
- породи якого віку найпоширеніші на території області;
- які породи приурочені до основних тектонічних структур.

2. Перегляньте фотографії відслонень. Проаналізуйте характер їх залягання. Як пояснити таку будову?

3. Що ви спостерігали у відслоненнях та піщаному кар'єрі на території нашого села?

4. Використайте джерела додаткової інформації (Кузик Б., Білошапка В. Кіровоградщина. Історія та сучасність центру України. І том, с. 14) та підготуйте дані про потужність осадкових відкладів, будову кристалічного фундаменту.

5. Поясніть геологічні терміни: «денудаційна поверхня», «процеси вивітрювання», «лесові породи», «алювій».

6. Зробіть висновок про унікальність та господарське значення геологічних відкладів.

Очікувана інформація:

У геоструктурному відношенні Кіровоградська область лежить у межах центральної частини Українського кристалічного щита – Кіровоградського тектонічного блоку і Білоцерківсько-Одеського тектонічного блоку.

Кристалічний фундамент утворений протерозойськими метаморфізованими породами (гранітами, гнейсами, сланцями), зібраними в лінійні складки, та їхніми продуктами вивітрювання. Відслонюються ці породи лише в річкових долинах. Осадочний чохол потужністю від кількох до 150 м залягає на денудаційній поверхні фундаменту. На всій території в його будові беруть участь кайнозойські, лише на крайньому північному заході – також мезозойські відклади. Палеоген представлений пісками, бурим вугіллям, глинами, мергелями, неоген – піщано-глинистими відкладами полтавської і балтської свит. Повсюдно поширені нижньоантропогенові червоно-бурі глини. Антропогенові відклади на плато представлені лесами, у річкових долинах – давнім і сучасним алювієм.

Кіровоградський район розмістився на потужному шарі порід докембрійського походження, вкритий товщами осадкових порід від 5 до 50 метрів. Виходи кристалічних порід зустрічаються в долинах річок, на схилах балок та ярів.

На території нашого села на південній його околиці є унікальна геологічна пам'ятка – значний вихід докембрійських порід на поверхню в долині р.Аджамки.

II експедиція дослідить особливості рельєфу.

Маршрутний лист №2

1. Робота з атласами:

- визначіть положення області щодо крупних одиниць рельєфу;
- оцініть абсолютні висоти в різних частинах області, знайдіть точку з максимальною та мінімальною висотами;
- чим пояснити наявність балкового рельєфу, покажіть його на карті;
- чи спостерігається вплив річок на формування рельєфу області.

2. Перегляньте фотографії різних куточків Кіровоградщини. Що ви можете сказати

про особливості рельєфу?

3. Які особливі риси має рельєф Кіровоградського району та нашого села?

4. Поясніть географічні терміни: «абсолютна висота»

«відносна висота»

«карстові форми рельєфу»

«аккумуляція»

5.Зробіть висновок про особливості та значення рельєфу Кіровоградщини, свого району та села.

Очікувана інформація:

Область лежить в межах Придніпровської височини. Поверхня її – хвиляста рівнина заввишки 150-250 м (найвища точка – 269 м – у верхів'ї р.Чорний Ташилик, мінімальна- 39 м – у заплаві Інгулу). Характерне чергування вододільних плато з глибоко врізаними долинами річок. Розвинута яружно-балкова сітка. Найбільше розчленована північно-східна частина області (Дніпровсько-Інгулецьке межиріччя), де густина ярів і балок досягає 1км на 1 кв км. У цій частині області поширені також водно-льодовикові форми рельєфу у вигляді прохідних долин. Льодовик вкривав північну частину Кіровоградщини, його південна межа проходила приблизно по лінії Верхівка

(Черкаська область) – Бірки – Омельгород – Триліси – Федорівка – Іванівці – Федірки – Янів – Миронівка – Талова Балка – Іванівка – Лозуватка (Онуфріївський район). Річкові долини та балки добре вироблені. У місцях, де на поверхню виходять кристалічні породи Українського щита, вони мають скельні круті схили, спостерігається чергування розширених ділянок (2-3 км) та вузьких, каньйоноподібних. У річищах трапляються перекази і пороги.

На території Кіровоградського району розміщена хвиляста лесова рівнина. Найвища точка над рівнем моря – могила Шрейталева (217м). Вона знаходиться на північний захід від с.Федорівки.

Село Аджамка лежить в долині р.Аджамки та р.Чорної на висотах 150-160 м над рівнем моря.

III експедиція дослідить мінерально-сировинну базу.

Маршрутний лист № 3

1. Робота з атласами:

- які види корисних копалин поширені територією Кіровоградщини;
- в якій частині переважають осадові, які, чому;
- де розміщені рудні, які, чому;
- родовища яких корисних копалин розробляються в нашому районі.

2. Проаналізуйте таблицю «Мінерально-сировинна база Кіровоградщини».

Визначіть кількість родовищ по окремих видах корисних копалин, що розробляються на сьогоднішній день, їх балансові запаси та об'єми видобутку.

3. Уточніть місце нашого району у загальному видобутку мінеральної сировини.

4. Поясніть терміни: «консервування родовищ», «стратегічна сировина», «експорт», «перспективні родовища».

Очікувана інформація:

Надра Кіровоградщини багаті на корисні копалини. Тут залягають значні поклади бурого вугілля (частина Дніпровського буровугільного басейну), ровідано понад 30 родовищ. Є родовища горючих сланців (Бовтиське родовище), торфу. На сході області – поклади залізної руди, в тому числі залізистих кварцитів (Криворізький залізорудний басейн), на Побужжі – нікелево-хромові руди, а також графіт (Заваллівське родовище). Є золотоносні породи. Поширені різні будівельні матеріали (сірий і рожевий граніт, габро, лабрадорит, кварцит, мергель, вогнетривкі й цегельно-черепичні глини, каолін, пісковики, будівельні й склянисті піски тощо), трепел, амфіболіти.

В межах Кіровоградського району утворилися великі родовища вторинного каоліну, урану, граніту, золотої руди та інших рідкісних металів. Вторинний каолін видобувається з 1930 року. Гранітні блоки та пиляні плити Крупського родовища користуються великим попитом не тільки на території України, а й за кордоном. Крім них на території району залягають крейда, вогнетривкі глини, будівельні піски.

(Після виконання поставлених завдань члени експедицій звітують про результати досліджень. Інші учні заповнюють ці дані у свої картки).

IV. Підсумкове узагальнення

Перегляньте ще раз виконані вами завдання.

Скажіть: чи можемо ми сьогодні стверджувати, що зручне розташування та природні ресурси – це та основа для Кіровоградщини, яка сприятиме швидкому піднесенню її економічного процвітання? Доведіть свою думку.

Цікаві матеріали до нашої теми зібрані в обласному краєзнавчому музеї. Його виставки та експозиції узагальнюють роботи видатних вчених-краєзнавців, містять колекції унікальних знахідок геологів, палеонтологів, ґрунтознавців, біологів, зоологів. Ми обов'язково познайомимось з ними, і тоді ви ще раз переконаєтеся в особливості, неповторності та значних багатствах рідної Кіровоградщини.

У світі є краї багаті
Природою щедро наділені.
Та землі Кіровоградщини
Також ресурсами не обділені.
І з гордістю ми говоримо,
А в серці надію плекаємо,
Що будем найкращою областю
В слов'янському щедрому краї.

V. Домашнє завдання

- Підготувати повідомлення за заповненими на уроці схемами.
- Відшукати в матеріалах періодики інформацію, що доповнить вивчену на уроці тему.
- Систематизувати у вигляді опорної схеми матеріали про положення, рельєф та корисні копалини свого села.

Урок – презентація

Тема : Кліматичні та гідрологічні умови Кіровоградської області.

Мета: узагальнювати і систематизувати знання учнів про погоду; ознайомити з головними чинниками, що зумовлюють зміни клімату на Україні та Кіровоградській області; вчити встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та проектувати перспективні зміни в результаті глобальної зміни клімату; виховувати пізнавальний інтерес до місцевих ознак погоди.

Пов'язати залежність зволоження і наявності внутрішніх вод. Розкрити їх особливості у вигляді комп'ютерної презентації.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи навчання: частково-пошуковий, дослідницький з використанням комп'ютера.

Література

Шищенко П.Г., Муніч Н.В. Фізична географія України: Підручник для 8 кл.- К.: Зодіак-ЕКО, 2005.

Кузик Б.М., Білошапка В.В. Кіровоградщина: історія та сучасність центру України: В 2 т.- Д.: АРТ-ПРЕС, 2005.

Матівос Ю.М. Течуть річки: гідроніміка Кіровоградського краю// газета «Кіровоградська правда» № 44 (20052) від 16.04.1998 р.

Обладнання: карти – «Клімат України», «Клімат Кіровоградської області», «Фізична карта України», комп'ютерна презентація «Річки Кіровоградщини», картосхеми Кіровоградської області.

Структура уроку

1. Організаційний момент. Оголошення теми і мети.
2. Мотивація навчальної діяльності.
3. Актуалізація опорних знань. Робота «Гідрометеоцентру».
4. Вивчення нового матеріалу:
 - спільна «нарада метеорологів»;
 - працюють «секції метеорологів»;
 - презентації виконаної роботи;
 - хвилинка відпочинку (релаксація);
 - осмислення одержаних знань;
 - комп'ютерна презентація «Річки області»;
 - підсумок роботи.
5. Підсумок уроку. Коментоване виставлення оцінок.
6. Диференційоване домашнє завдання.

Очікувані результати

Учні зможуть пояснити:

- як розподіляються температура повітря, опади та вітри територією області;
- причини і наслідки такого розподілу;
- зміни клімату, використовуючи місцеві прикмети;
- застосовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань;
- пов'язати залежність кліматичних умов та внутрішніх вод;
- сформулювати почуття особистої відповідальності за долю річок краю.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Оголошення теми й мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Якщо зимою сніг січе,
Улітку сонечко пече,
Весною скрізь все оживає,
А восени відпочиває,
Наводить це на думку нас –
Погода в нас – ну просто клас.
А щоб детальніше узнати –
Слід добре зараз працювати.
Рясні дощі – в річках вода,
Озера повняться водою...
І так нам хочеться з тобою
В красі природи потонути,
Зайти у тихі верболози,
Відчути трепет джерельця

І річку-стрічку без кінця.

Подивіться на карту України та нашої області: вони вкриті густою сіткою річок та озер, водосховищ та боліт. Їх кількість прямопропорційно залежить від кліматичних умов території. Тож почнемо нашу роботу з вивчення особливостей саме клімату. Пропоную вам ділову гру «Гідрометеоцентр».

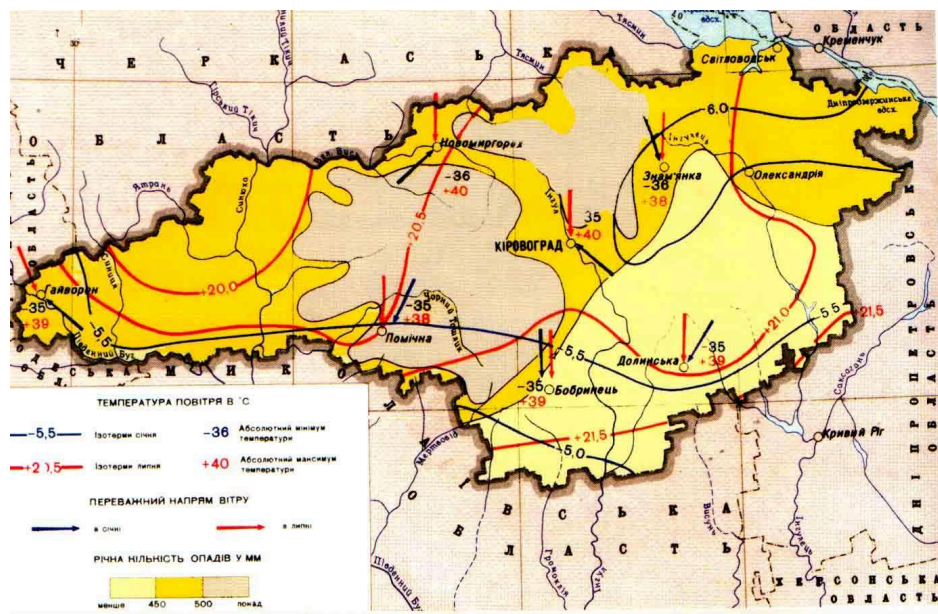
III. Актуалізація опорних знань

Щоб змогли працівники «Гідрометеоцентру» правильно дати характеристику клімату та передбачити погоду на найближчий період, необхідно згадати головні елементи клімату та чинники, від яких він залежить.

- Назвіть елементи погоди. Дайте їх визначення.
- Чим відрізняються поняття «погода» і «клімат»?
- Які метеоприлади дозволяють спостерігати за станом атмосфери?
- Чи можна без спеціальних приладів передбачати зміни в природі?
- Назвіть кліматичні чинники, що визначають погоду певної території.
- Як прослідковується залежність між кліматом та станом поверхневих вод?

IV. Вивчення нового матеріалу

Протягом останнього місяця кожен учень вів календар погоди для своєї місцевості. Останні два дні дані про стан погоди занотовувалися кожні три години. Тепер ми опрацюємо зібрані дані й зробимо висновок про особливості клімату та чинники, які його визначають.



Нарада метеорологів – робота з кліматичною картою області.

- В якому кліматичному поясі лежить наша область?
- Назвіть середні зимові та літні температури. Що впливає на температурний режим у відповідні пори року?

(Учні моделюють на настінній карті та своїх картосхемах систему літніх та зимових температур, напрямів вітрів)

- Яка кількість опадів випадає на території Кіровоградщини? Чи випадання їх рівномірне?
- Пов'яжіть свою відповідь з проходженням через нашу область вісі Воєйкова (нанести її на картосхеми).
- Чим особливий клімат кожної з пір року в нашій області?

Очікувана інформація:

Клімат Кіровоградської області помірно континентальний. Територією області з південного заходу на північний схід проходить смуга високого атмосферного тиску (вісь Воєйкова), на півночі від якої переважають вологі повітряні маси, що їх приносять західні вітри з Атлантичного океану, на півдні – континентальні повітряні маси.

Зима м'яка, з частими відлигами. Літо тепле, сухе. Середньорічна температура повітря в області становить 7,7-8,4 градусів тепла. Найхолоднішими були 1985 та 1987 роки з середньою температурою повітря 5,6-6,4 градусів, а найтеплішими 1967, 1975 та 1989 – 9,6 – 10,3 градусів.

Найхолодніший місяць року – січень (5-6 градусів). Абсолютна мінімальна температура повітря відмічалася у 1935 році і становила 34-35 градусів морозу.

Найтепліший місяць року – липень, коли середньомісячна температура повітря досягає +21 +22 градуси. Абсолютний максимум зареєстрований у 1909 та 1929 роках і складав +40 градусів.

Річна амплітуда коливання температури повітря сягає 70-75 градусів. Безморозний період – 170 днів. Середньорічна кількість опадів становить 499-582 мм. Максимальна їх кількість випадає у теплий період року (близько 70%). Сніговий покрив устанолюється у третій декаді листопада, а сходить у другій декаді березня. Найбільшій висоти сніговий покрив досягає в третій декаді січня (8 - 14 см). Максимальна висота снігового покриву в полі сягала 51 см. Максимальне промерзання ґрунту – 98 - 144 см.

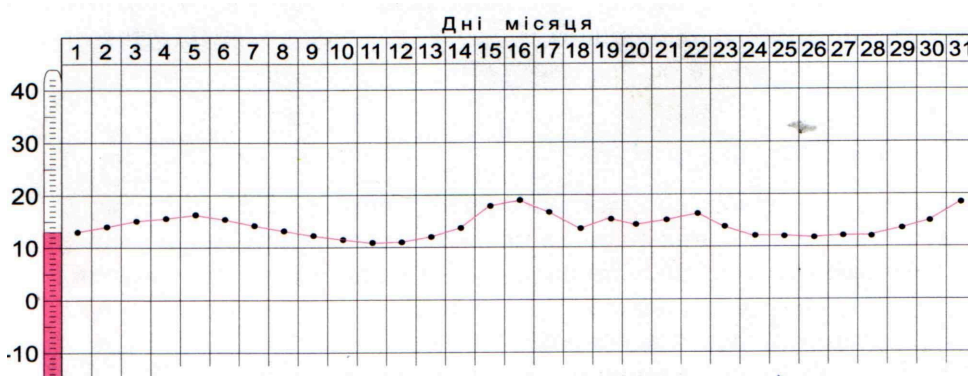
На території області переважають північно-східні та північно-західні вітри, у травні – східні. Середня дата переходу середньодобової температури повітря через 0 навесні – 13-18 березня, восени – 25-29 листопада; через +15 градусів 16- 17 травня, а восени - 14-18 вересня.

Працюють секції метеорологів (робота в малих групах)

(учні опрацьовують дані власних спостережень)

I група – дані температурного режиму:

- Накресліть графік зміни температури повітря протягом місяця.
- Визначіть середні добові температури останніх двох днів та їх амплітуду.
- Зробіть висновок про особливості температурного режиму.

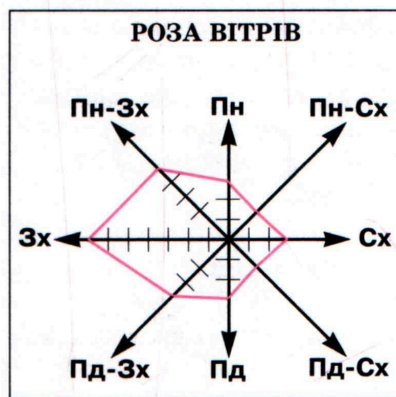


II група – дані про види та кількість опадів:

- Намалюйте стовпчикову діаграму кількості дощових та бездощових днів.
- Накресліть графік випадання (по днях) та кількості опадів.
- Зробіть висновок про закономірності випадання опадів за період спостережень.

III група – дані про напрями вітрів:

- Намалюйте розу вітрів за даними своїх спостережень.
- Накресліть графік зміни сили вітру за період спостережень.
- Зробіть висновок про напрям та силу переважаючих вітрів.



IV група – дані про атмосферний тиск:

- Накресліть графік зміни атмосферного тиску протягом періоду спостереження.
- Визначіть тенденції зміни тиску протягом останніх двох днів. Зробіть висновок.
- Зробіть висновок про вплив атмосферного тиску на погоду.

Презентації виконаної роботи.

Хвилинка відпочинку між презентаціями груп

Коли метеорологи відпочивають, вони продовжують говорити про погоду.

Пропоную вам розслабитися і згадати:

- Місцеві прикмети зміни погоди.
- Прислів'я про погоду.
- Загадати загадку про погоду.

Осмислення знань

Поміркуйте: А чи змінюється погода в часі?

Що є головними причинами цієї зміни?

Яким, на вашу думку, може стати клімат Кіровоградщини через кілька десятиліть років?

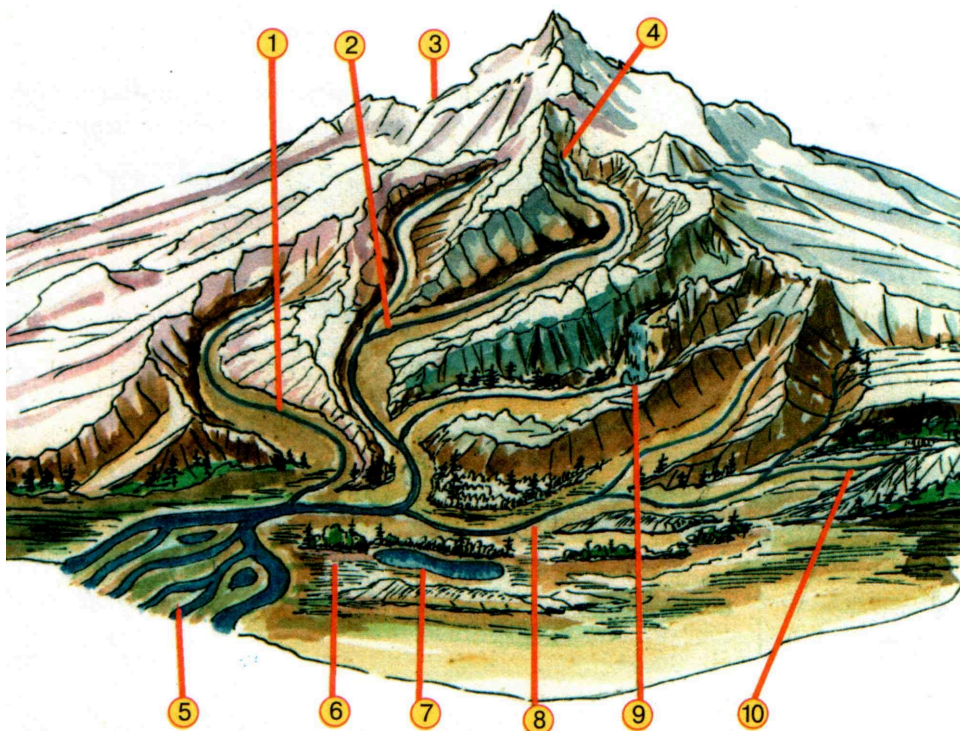
Презентація внутрішніх вод області

А чи вплине така зміна на внутрішні води області?

Тому другою частиною нашої роботи на уроці буде вивчення поверхневих вод.

Погляньте на схему і спробуйте пояснити їх залежність від клімату та інших компонентів природи. Що при цьому є визначальним?

Життя всіх водних об'єктів прекрасне й неповторне. Кожен з них має свою історію, характер, обличчя. Та перед нашою подорожжю згадаємо базові поняття.



- Що таке річка (озеро, болото, льодовик, підземні води)?
- Що таке басейн річки?
- Що таке «річкова система»?
- Назвіть і покажіть елементи річкової системи?
- Які за походженням є озера? А за живленням?

На території нашої області протікає 438 річок загальною довжиною 5558 км, у тому числі довжиною понад 10 км - 120, понад 25 км – 45. Всі річки належать до басейнів Дніпра та Південного Бугу. Річки рівнинного типу з широкими долинами, ставками та водосховищами.

Комп'ютерна презентація

(з коментуванням учнів)

ДНІПРО

На південних схилах Валдайської височини на висоті близько 300 м біля села Клецове Смоленської області з невеличкого лісового болота – Аксенінський мох – і починається Дніпро. Загальна його довжина – 2201 км, в межах України – 981 км, а в межах нашої області – 50 км. Його основні притоки – Цибульник та

Інгулець. А ще на Дніпрі в межах Кіровоградщини розташована частина Кременчуцького та Дніпродзержинського водосховищ.

ПІВДЕННИЙ БУГ

Річка бере початок з маленького джерельця на Хмельниччині й протікає територією п'яти областей, перетинаючи лісостепову й степову природні зони. Його довжина – 792 км. Захоплені величчю ріки, наші предки назвали її Богом. У XIX столітті це була найчистіша річка Європи. У ній водилося 20 видів риб. Однак, у наш час вона забруднена технічними викидами, що призвело до зменшення рибних запасів і навіть до зникнення деяких її видів. Південний Буг є найкращим місцем відпочинку.

ТЯСМИН

Протікає по територіях Черкаської та Кіровоградської областей. Належить до басейну Дніпра. Довжина – 161 км, площа басейну – 4540 кв. км. Багато сторінок Визвольної війни українського народу 1648 – 1654 рр. пов'язано з Тясмином. Був він і кордоном між Польщею та Росією. Після будівництва Кременчуцького водосховища його «вкоротили», порушили водний баланс, пошкодили довкілля.

СИНЮХА

Є притокою Південного Бугу. Довжина – 111 км. Площа водозабору – 16725 кв. км. Річний стік – 28,5 м/сек. Утворюється злиттям річок Велика Вись і Тікич. Це одна з найчистіших річок нашого краю.

ЯТРАНЬ

В'ється Ятрань землями Черкащини, де починається біля Томашівки Уманського району, та Кіровоградщини. Вона – права притока Синюхи. Береги лісисті, між деревами багато маків, які немов горять, палають на фоні зелених гаїв. Довжина її – 104 км, площа басейну – 2170 кв. км.

ІНГУЛЕЦЬ

Витоки її знаходяться біля села Топила Тренівської сільської ради. Є притокою Дніпра.

Довжина ріки – 550 км (п'яте місце в Україні), в т.ч. по території Кіровоградської області – 170 км.

ІНГУЛ

Є лівою притокою Південного Бугу. На узліссі невеликої діброви біля села Родниківка Олександрівського району з правого берега ставу стоїть табличка «Ріка Інгул (витік). Довжина ріки – 354 км, в тому числі по території Кіровоградської області – 175 км.

ГРОМОКЛІЯ

Відноситься до великих річок, бо має довжину 102 км. Починається в с.Пенькове Бобринецького району, впадає в Інгул на території Миколаївської області. Річка рівнинна, та в окремих місцях має кам'яні пороги, шумить, гуркоче між гранітними валунами. Звідси і назва – Громоклія.

Немає на Кіровоградщині жодної річки, на якій не був би споруджений ставок чи водосховище. Так лише на річці Аджамці створена система ставків т.ко зни, що об'єднує 12 водних дзеркал різної площі. А у Новомиргородському районі їх 88 і займають площу 754 га.

ЧОРНЕ ОЗЕРО

Розташоване в Чорному лісі (Знам'янський район). Воно досить цікаве та загадкове, пов'язане з легендами та важливими науковими дослідженнями. Довгий час його вважали бездонним, оскільки має безпосередній зв'язок з підземними водами, дно рихле. Багато рідкісних реліктових рослин та риб. За легендою, з нього підземною річкою татари переправляли золото на південь.

Підсумкове слово вчителя

Ось такі цікаві, важливі та прекрасні поверхневі води Кіровоградщини. Проте діяльність людини вносить в розмірений, віками створений стиль життя великі та небажані зміни. Міліють річки. Заростають очеретами. Або просто зникають.

Як зберегти їх первинну красу? Як поліпшити екологічний стан? Ці питання залишаться відкритими і після закінчення нашого уроку. Вони повинні завжди турбувати вас, не залишати байдужими ні на хвилину.

Звучить пісня «Річечко Аджамко, край свій збережи!» (музика і слова А.Максименка).

V. Підсумки уроку. Коментування оцінок

Кіровоградщина багата різними видами поверхневих вод. А як прослідковується їх залежність від кліматичних умов?

VI. Домашнє завдання

- давати оцінку кліматичним умовам Кіровоградської області, свого населеного пункту; коротко характеризувати поверхневі води;
- розкрити особливості «життя і роботи» річок Кіровоградщини, показавши залежність від кліматичних умов;
- підготувати повідомлення про поверхневі води своєї місцевості; охарактеризувати річку Аджамку за типовим планом.
(рекомендована література:
- Географічна енциклопедія України: У 3 т. – К.: Укр. Енцикл. ім.М.П. Бажана, 1989-1993.
- Кіровоградська правда, № 44 від 16 квітня 1998 року.
- Кіровоградська правда, № 99 від 05 вересня 2002 року.

*Лози верб понад берегом слухають спів
Ти, Аджамко, - перлина степів!
І шепочуть про щось загадкове
Ти для мене єдина, казкова!*

Урок-казка

«Як потоваришували рослини і тварини Кіровоградщини»

до теми «Ґрунти. Рослинний і тваринний світ Кіровоградщини. Сучасні ландшафти».

Мета: розширити знання учнів про наукову картину природи своєї області, формувати вміння та навички аналізу, порівняння, узагальнення, встановлення причин; виховувати екологічну культуру особистості, почуття відповідальності, любові до рідної природи.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Методи навчання: частково-пошуковий, дослідницький.

Література

Кузик Б.М, Білошапка В.В. Кіровоградщина: історія та сучасність центру України: в 2 т.- Д.: АРТ ПРЕС, 2005.

Мирза – Сіденко В.М. Флора і рослинність Південного Правобережного Лісостепу на межиріччі Дніпра – Синюхи. Монографія.– Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2006. – 132с.

Яришева Н.Ф. Основи природознавства: Природа України: Навч. Посібник.– К.: Вища шк., 1995.

Грущинська І.В. Сторінками Червоної книги України: Зникаючі рослини: Довідн. учня.- К.: Освіта, 2004.

Обладнання: тематичні карти ґрунтів та рослинного світу, таблиця «Представники тваринного світу Кіровоградської області», таблиця « Типи ґрунтів», фотографії представників тваринного світу області у вигляді комп'ютерних слайдів.

Структура уроку

1. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності.
2. Актуалізація опорних знань учнів.
3. Вивчення нового матеріалу:
 - інтелектуальна гра «Чарівна тростинка»;
 - робота в міні-групах;
 - робота в парах;
 - аукціон (в перервах – «Цікавинки з торбинки»);
 - захист власної думки;
 - робота з термінами.
4. Підсумок уроку. Коментування оцінок.
5. Диференційоване домашнє завдання.

Очікувані результати

Після закінчення уроку учні зможуть:

- пояснювати процеси ґрунтоутворення в нашій області;
- називати найпоширеніші типи ґрунтів;
- прослідковувати зв'язок ґрунтового покриву, рослинного і тваринного світу на певних територіях;
- знати представників зникаючих та рідкісних видів;
- визначати процеси та характер видового складу флори та фауни на території свого населеного пункту.

Хід уроку

I. Мотивація навчально- пізнавальної діяльності

Є багато країн на Землі,
В них озера, річки і долини.
Є країни великі й малі.
Та найкраща завжди Батьківщина!

Є багато квіток запашних,
Кожна квітка красу свою має.
Та гарніші завжди поміж них
Ті, що квітнуть у рідному краї.

Безмежна блакить неба, золотавий цвіт соняшників... Це – наша Кіровоградська земля, її найкращий мальовничий куточок – моє рідне село Аджамка. Любов до Батьківщини починається з любові до природи. А як можна любити те, чого не знаєш!? Тож сьогоднішній урок присвяtimo вивченню самого прекрасного компонента географічної оболонки – рослинному і тваринному світу.

Так у світі ведеться, що сила завжди на боці добра, краси і розуму. Про це ви переконувалися ще з дитинства, коли мами та бабусі розповідали вам казки. Я теж пропоную вам завітати в казку і не просто її послухати, а перетворитися у казкарів та казкових героїв, щоб знайти ту чарівну стежину, яка приведе до щасливого життя всіх живих істот.

II. Актуалізація опорних знань учнів

Спливло вже багато часу з тих пір, як довелося тваринам і рослинам шукати собі надійний куточок. Жили-були вони тоді всі разом в далекій теплій та дощовій країні. Раділи сонечку, умивалися ранковою росою та теплим літнім дощем. Та прийшла біда велика. Почалися холода суворі. Все перетворювалося в крижини, гинуло. І зібралися живі істоти на велику раду. Рішали як врятуватися самим і своїх діток врятувати. Згадала мудра сова про карту, яку зберігала в дуплі старого дерева.



Ось ця карта. Та не на мові рослин і тварин вона написана. «От би чарівників на допомогу», - подумали старійшини.

1. Давайте допоможемо тваринам і рослинам. Розглянемо уважно карту і, ставши чарівниками, дамо поради.

(Вчитель пропонує учням попрацювати з картами ґрунтів)

- Що таке «ґрунт»? Чим він відрізняється від материнської породи?
- Які чинники ґрунтоутворення вам відомі? Як вони проявляються на Україні?
- Які головні типи ґрунтів поширені на Україні? А в Кіровоградській області?
- Що таке «родючість ґрунту»? Які ґрунти мають найвищу родючість?
- Чи існує зв'язок між ґрунтами, рослинним і тваринним світом?

III. Вивчення нового матеріалу

Отже, які поради ми можемо дати рослинам та тваринам, що чекають нашої допомоги?

(Передаючи «чарівну тростинку» з рук в руки, учні називають різні типи ґрунтів, які є на Кіровоградщині, дають їм коротку характеристику з порадами, яким рослинам краще на них поселитися)

Інформаційна довідка

У ґрунтовому покриві Кіровоградщини переважають чорноземи, в північній частині поширені глибокі та опідзолені, а в південній частині – звичайні середньогумусні й малогумусні чорноземи. Є також сірі лісові, болотні та інші ґрунти.

Кіровоградщина розташована в межах центральнолісостепової підвищеної агроґрунтової провінції та Дністровсько-Дніпровської північностепової агроґрунтової провінції. У лісостеповій частині області переважають чорноземи типові середньо- і малогумусні, чорноземи опідзолені (95% площі), ясно-сірі та сірі лісові ґрунти; у степовій – чорноземи звичайні середньо- і малогумусні (95% площі). У долинах багатьох річок поширені чорноземно-лучні й лучно-болотні ґрунти; є ділянки слабо закріплених пісків. Еродованість земель становить: у південно-східній частині – 53%, у західній – 43%.

Ваші поради були добрими. Чи існують ґрунтові проблеми на Кіровоградщині? З чим вони пов'язані?

Порадьтеся між собою (робота в міні – групах – 4 чол.) і висловіть свою думку.

А ще я хочу, щоб ви підбадьорили рослин та тварин, згадавши прислів'я про ґрунти.

- Орачеві земля – мати, а ледарю – мачуха.
- Хто буде землю орати, той багатство довіку буде мати.
- Не той господар землі, хто по ній бродить, а той – хто за плугом ходить.
- І піч панує, як плуг годує.
- Добро там діє, де два оре, а третій сіє.
- Земля не належить нам, це ми належимо землі.

2. - Зраділи рослини та тварини, що карта Мудрої Сови та поради восьмикласників допомогли їм дізнатися, де ж є такі умови, за яких зможуть вони жити щасливо, як і раніше. Відтоді і склалися на Кіровоградщині особливі природні угруповання.

Вивчіть уважно карту рослинності області й скажіть, які це угруповання (Учні працюють у парах – 2 чол.).

Називають рослинні угруповання і співставляють географію їх поширення за картою ґрунтів.

Ми з вами запрошені на аукціон. Скориставшись своїми знаннями, зможемо вибрати та купити із довгого списку ті рослини, про які знаємо найбільше.

Отже, на аукціон запропоновані :

ЛОТ – дуб, клен, липа, осина, сосна,
груша,
акація, граб, ясен.

ЛОТ – вишня, яблуня, слива,
шовковиця, абрикоса.

ЛОТ – калина, смородина, барбарис,
шипшина, бузина.

ЛОТ – пирій, осот, ковила, типчак,
Кульбаба, берізка, амброзія.

ЛОТ – конвалія, ромашка, васильки,
крокуси, мати-й-мачуха.

(Вчитель пропонує по черзі рослини з ЛОТів. Учні розповідають інформацію про них і, якщо нема доповнень інших учнів, купують рослину).

Інформаційна довідка:

Кіровоградщина лежить у межах Східноєвропейської лісостепової та степової геоботанічної провінції. Природна рослинність збереглася лише на крутих схилах річкових долин та балок. Лісами (граб, дуб, ясен, клен, липа, сосна) і чагарниками вкрито 144,6 тис. га. Ліси та лісонасадження становлять 6,8% території. Північна частина Кіровоградщини характеризується переважанням ізблениюч розчленованих й терасових, південна – північностепових підвищених та ізбле природно-територіальних комплексів.

У лісостеповій зоні є значні лісові масиви на вододілах (Чорний ліс, Нерубайський, Голочанський та із.), у степовій – невеликі байрачні ліси, степові чагарники. Основні ізблениючі породи – дуб, ясен, берест, в'яз, клен, липа, граб, у підліску – ліщина, бруслина, калина, глід, терен, жостір, шипшина, дереза, бузина, ожина тощо.

Понад 76% степової і понад 70% лісостепової частин області займають орні землі. Природна степова рослинність (типчак, тимофіївка степова, зрідка ковила, тонконіг лучний, тонконіг вузьколистий, пирій повзучий, стоколос, а також волошка, молочай, ромашка, конюшина, гвоздика, шавлія, сокирки, цикорій та із.) збереглася на невеликих ділянках по схилах річкових долин та балок, на узліссях. У заплавах річок поширена лучна і болотна рослинність (очерет, рогіз, осока, жовтець, щавель кінський, подорожник тощо).

(У перервах між ЛОТами учням пропонуються цікавинки про рослинний світ Кіровоградщини).

Загадки:

- У вінку зеленолистім, у червоному намисті, видивляється у воду на свою хорошу вроду. (Калина)
- Шишок безліч, та маленькі, і не довгі, а кругленькі. (Сосна)
- Кожен мій листок ізблений осінь пензлем восени в колір жовтий і багрянний розмальовує мені. (Клен)
- На дереві родився в кожусі, кожух розірвався і я на землю впав. (Каштан)
- Сонечко в траві зійшло, усміхнулось, розцвіло, потім стало біле-біле і за вітром полетіло. (Кульбаба)
- Не вогонь, а обпікаю. (Кропива)
- Влітку рясним цвітом покриваюсь я, пахощі солодкі чути вже здаля. (Ліна)
- Хто на зиму роздягається, а на літо одягається? (Дерево)
- Відгадайте, що за квітка, бо не стане мене влітку? (Пролісок)

3. - Кіровоградщина багата легендами та історичними подіями, пов'язаними з рослинами.

Калина та верба – невід'ємна символіка наших традицій.

Яку б рослину нашої місцевості ви б додатково запропонували як символ села? (Захист власної думки)

4. - Наступне завдання – яким тваринам ми можемо запропонувати для проживання Кіровоградщину?

Використаємо для цього виду роботи метод «Акваріум».

Інформаційна довідка

Видовий склад тваринного світу Кіровоградської області

Ссавці	Птахи	Риби	Земноводні	Плазуни
64 види	280 видів	59 видів	11 видів	13 видів
Миша польова, заєць-русак, лисиця руда, кабан дикий, козуля, тхір, куниця, вовк...	Степові орли, жайворонки, синички, одуди, горобці, шпаци, горлиці, дятли, очеретянки...	Карась, короп, краснопінка, бички, в'юни, товстолоб, окунь, лящ, плітка ...	Тритони, кумки, часничниця, ропуха сіра, жаба зелена...	Гадюка степова, ящірки, вужі, болотні черепахи...

5. - Отже, ви допомогли і рослинам, і тваринам. А тому на території області виникли певні природні ландшафти.

Робота з термінами:

Ландшафт – це територіальна система, що складається з природних або природних і антропогенних компонентів, які перебувають у взаємозв'язку і взаємодії.

Природні ландшафти утворюють породи, повітря, вода, ґрунти, рослинність, тваринний світ, що взаємодіють між собою і формуються під впливом природних процесів.

Антропогенний ландшафт утворюють природні та змінені людиною компоненти, що також взаємодіють між собою.

Попрацюйте з картами «Ландшафти» та «Фізико-географічне районування» і зробіть висновки про ландшафти нашої області та конкретно свого населеного пункту.

IV. Підсумок уроку

У природі всі компоненти взаємопов'язані, а втручання людини може привести як до позитивних, так і небажаних наслідків.

Стаття 66 Конституції України говорить: «Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки».

Оцініть свою роботу на уроці. Якщо ви зрозуміли особливості природи свого краю, рідної Кіровоградщини, зможете відшукати взаємозв'язки між ґрунтом та живою природою, то ви сьогодні стали «справжніми чарівниками».

Вікторина для чарівників

- До назв яких жуків входять слова-прикметники, утворені від назв місяців?
(Це жуки-хрущі: травневий і червневий)
- З якою швидкістю жаби поїдають їжу? (4000 ковтальних рухів за хвилину; цього не помічає людське око)
- Які птахи не сідають на землю? (Стрижі, бо якби сів на землю, то не зміг би злетіти через довгі крила)
- Чи мостять наші перелітні птахи гнізда на півдні? (Ні)
- Чиї пташенята не знають своєї матері? (Зозулі)
- Який птах літає найшвидше? (Орел – понад 200 км/ год)
- Яка середня температура тіла птахів? (42 градуси)
- Чим живиться новонароджене маля летючої миші? (Молоком)
- Куди зайцеві легше бігти – нагору чи з гори? (На гору)
- Яку тварину людина приручила першою? (Собаку)
- Про кого можна сказати, що двічі народжується і раз помирає. (Про птаха)

V. Домашнє завдання

- Повторити матеріал підручника географії для 8-го класу, теми 12 та 13.
- Скласти ребус або кросворд до вивченої теми.
- Підготувати інформаційний бюлетень «ґрунти. Рослини та тварини території мого села».

Урок-дослідження

Тема: Несприятливі природні процеси на території Кіровоградської області.

Мета: познайомити учнів з природою несприятливих фізико-географічних процесів на території Кіровоградської області та системою боротьби з цими явищами, вказати на заходи, які приймаються місцевою владою та окремими спеціалістами місцевих господарств (запрошений агроном СФГ «Маяк» Т.М.Лісовський). Виховувати відповідальне ставлення до оточуючої природи.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи навчання: метод проектів.

Література

Шищенко П.Г., Муніч Н.В. Фізична географія України.– К.: Зодіак-ЕКО, 2005.

.Кузик Б.М, Білошапка В.В. Кіровоградщина: історія та сучасність центру України: в 2 т.– Д.: АРТ ПРЕС, 2005.

Обладнання: тематичні карти Кіровоградської області (фізична, кліматична, ґрунтів, рослинного світу), настінна фізична карта України, ілюстративний матеріал щодо несприятливих процесів на території області та рідного села, схема «Несприятливі явища та процеси».

Структура уроку:

1. Організаційний момент. Літературна хвилинка.
2. Мотивація навчально-виховної діяльності.
3. Вивчення нового матеріалу:
 - робота в дослідницьких групах;
 - «Мозковий штурм»;
 - «Банк ідей»;
 - міні-лекція.
4. Закріплення вивченого матеріалу. Комп'ютерний тест «Несприятливі природні явища та процеси».
5. Підсумок виконання тестових завдань та роботи на уроці.
Виставлення та коментування оцінок.
 - Диференційоване домашнє завдання.

Очікувані результати

Учні зможуть:

- критично оцінювати природні умови на території області;
- аналізувати причини екстремальних змін у природі;
- передбачати можливість несприятливих природних процесів;
- вказувати шляхи запобігання можливостям їх виникнення;
- оцінювати можливість таких процесів на території свого населеного пункту;
- спілкуватися зі спеціалістами з проблем попередження несприятливих процесів у нашій місцевості.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Для успішної роботи учнів на уроці пропоную утворити робочі групи по 6-7 чол. У кожній групі на столі лежать фотографії несприятливих процесів на планеті і слова, які група може використати як епіграф:

Угорі орли літають,
А внизу потоки грають.
Котять води стрімко вниз-
Не врятує землю хмиз.
Сердитий вітер завиває,
Ріллю із поля видуває.

Кружляє смерчем над полями,
 Над селами і над гаями.
 Із схилу балки прямо вниз
 «Ніс» із землі цікаво звис.
 Місцеві люди добре знають,
 Як часто зсуви тут бувають.
 Провалилася земля –
 видно яму іздала.
 То куди ж все провалилось?
 Кажуть, карстом утворилось.

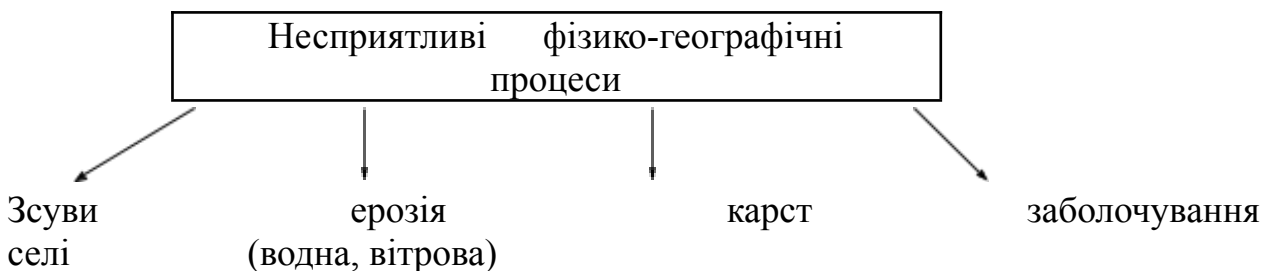
II. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності

Прекрасна і неповторна у Всесвіті наша планета. Здається, все створене на ній настільки досконале, що найелементарніше втручання приведе до повного краху. Та виявляється, що інколи і сама природа, створюючи земну красу, деє припускалася прорахунків. І руйнує річка гори, відриваються кам'яні брили, скочуючись вниз. Затоплює вода, що не вміщується в руслі, береги і вимокають лугові трави, гинуть жуки та павуки, не зумівши втекти з нірок. Засихають дерева, втративши на глибині можливість живлення через пустоти, які вимили підземні води... Всі ці небажані природні процеси ми називаємо несприятливими.

На сьогоднішньому уроці спробуємо дослідити, які ж з них можливі на території нашої області та села, а наш гість, агроном СФГ «Маяк» Т.М.Лісовський, нам допоможе.

III. Вивчення нового матеріалу

Всі несприятливі природні явища згруповані у кілька груп. Зверніть увагу на схему і згадайте ці групи.



1. - А тепер роботу почнуть наші дослідницькі групи.

На основі вже відомого вам матеріалу з фізичної географії України та Кіровоградської області ви повинні будете дослідити прояв одного з несприятливих процесів у нашій області, вказати тенденції даного процесу та намітити шляхи запобігання.

Очікувана інформація

I дослідницька група

Зсув – переміщення маси гірських порід під дією сили тяжіння.

Сель – потужні грязекам'яні потоки води зі схилів, що виникають внаслідок інтенсивних дощів, швидкого танення снігу або руйнування греблі водосховища.

Зсуви та селі завдають значної шкоди області. Найчастіше вони виникають вздовж високих правих берегів Дніпра та в яружно-балкових формах рельєфу. Згідно з кадастром в області зареєстровано 82 зсуви площею близько 400 га, на яких знаходяться 49 населених пунктів. Середнього об'єму зсув відбувся зі схилу берега ставка на території села Аджамка. Причина – техногенна. Під час навчальних польотів військовий літак не зміг набрати висоту і пілот спрямував його у ставок. Через тиждень після падіння стався зсув лівого берега, який має відносну висоту 17 м.

На жаль, розроблена Програма захисту зсувонебезпечних ділянок на території Кіровоградської області не була прийнята на сесії обласної ради, тому заплановані заходи укріплення зсувонебезпечних ділянок не виконувалися.

II дослідницька група

Ерозія – це змивання і розмивання ґрунту, що відбуваються на схилах, коли добова сума опадів становить більш як 10-20 мм.

Земельний фонд Кіровоградської області складає 2458,8 тис га, 83% загальної площі займають сільськогосподарські угіддя. Це свідчить про високий рівень освоєння земель. Та небезпекою для земель є водна і вітрова ерозія. У XIX – початку XX ст. для південних районів досить частим явищем були пилові бурі. Вітер піднімав у повітря верхній пухкий шар ґрунту і кружляв його кілька днів. З насадженням лісополос пилові бурі стали рідким явищем. На території нашого села за останні 10 років зареєстрована лише одна така буря (тривалістю 4,5 години).

Водна ерозія поширена по всій території Кіровоградщини. Проявляється у вигляді підмивання берегів річками (переважно правий берег), поглибленням днищ ярів, вимиванням ярів дощовими потоками та площинним змивом, який особливо проявляється на розораних полях, що розміщені на схилах. Територіально яружно-балкова сітка найгустіша на півночі області.

III дослідницька група

Карстові процеси – процеси розчинення порід поверхневими і підземними водами й утворення своєрідних форм рельєфу, різних порожнин і печер у шарах Землі. Вони розвиваються в легкорозчинних (карбонатних, сульфатних, галогенідних) тріщинуватих породах. На Кіровоградщині до карстових форм рельєфу відносяться озерні блюдця. Найчастіше спостерігати їх можна весною, коли тане сніг і вода тривалий час стоїть у блюдцеподібних заглибленнях. На аджамських степах таких форм рельєфу багато в південній частині. На глибинах цей район багатий вапняками.

IV дослідницька група

Заболочування – надмірне насичення ґрунтів вологою. Для Кіровоградщини ці процеси слабохарактерні. Проте спостерігаються біля русел річок і особливо у весняно-осінній період. Територіально процеси заболочування активні на сході області. Вони пов'язані зі штучними Кременчуцьким та Дніпродзержинським водосховищами. Рівень ґрунтових вод тут досить високий. На інших територіях заболочування менш активне, проте сезонні підняття рівнів ґрунтових вод часто ведуть до засолення території, утворення боліт.

У заплаві річки Аджамки лише на території села Аджамка помічено 6 місць, де виникли трясовини.

2. - Дослідницькі групи добре попрацювали, зібрали та узагальнили цікавий та корисний матеріал. Які ж головні чинники зумовили прояв несприятливих фізико-географічних процесів в області ?

«Мозковий штурм» пропонує для учнів всього класу гість Т.М. Лісовський.

- Які чинники в першу чергу визначають виникнення процесів ерозії?

(Можлива відповідь: повільні коливальні рухи літосферних плит та недотримання культури обробітку ґрунтів, зливи, повені)

Прикладами ерозійних морфологічних форм рельєфу є яри та балки.

Яр - форма рельєфу, що утворилася в результаті глибинної ерозії. Ці процеси продовжують поглиблювати розмиту поверхню. На дні яру часто течуть струмки, невеликі річки .

- Як довго може поглиблюватися яр?

(Можлива відповідь: поки не досягне базису ерозії)

Базис ерозії – рівень, нижче якого не може текти річка і вести руйнівну роботу.

- Чим відрізняють яр і балка?

Балка - ерозійна форма рельєфу з плоским дном. Для неї характерне припинення глибинної ерозії і активізація процесів бокової ерозії. В результаті руйнування схилів йде замулення дна, заростання його травами, кущами, поодинокими деревами або їх групами.

- Яку небезпеку становлять площинні змиви?

Площинні змиви виникають на пересічених формах рельєфу і призводять до змивання пухкого шару ґрунту, можливо з посівами сільськогосподарських культур. З метою їх запобігання проводять задерновування схилів (схили аджамських балок засаджені декоративними кущами, аличою, вишняком), а оранка землі здійснюється впоперек схилів.

3. Оголошується відкриття роботи «*Банка ідей*». Учні у своїх дослідницьких групах обговорюють можливості запобігання процесам ерозії. Банкіром є гість уроку – агроном місцевого сільського фермерського господарства Т.М.Лісовський.

4. Формуванню несприятливих природних процесів сприяють і ряд інших природних явищ. Обговоріть у своїх групах і визначіть, які з них сприяють зсувам та утворенню селів, накресліть схему утворення зсуву.

Міні-лекція

Велику допомогу у виявленні несприятливих явищ, їх вивченні та передбаченні відіграє географія. *Географічний прогноз* – це науково обґрунтоване передбачення розвитку географічного середовища та окремих його компонентів, систем, що зумовлені природними і антропогенними чинниками.

Географічні прогнози складають з метою вивчення стану природи, оцінки її для сучасного господарства та його перспективного розвитку, вироблення рекомендацій бережливого використання природних багатств, прогнозування можливих (як позитивних, так і небажаних) наслідків господарської діяльності людини.

Географічні прогнози розрізняють за:

- змістом – галузеві та комплексні;
- часом – короткочасні (від кількох годин до року),
середньотривалі (від 1 року до 5 років),
довготривалі (від 5 років до 20 років);
- охопленням території – локальні,
регіональні,
глобальні.

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Комп'ютерний тест «Несприятливі природні явища та процеси»

1. Процес механічного руйнування хвилями берегів моря, озера, водосховища та інших водних об'єктів.
А) абразія
Б) корозія
В) дефляція
2. Відклади постійних водотоків.
А) алювій
Б) морена
В) авлакоген
3. Рівень, нижче якого не відбувається глибинна ерозія.
А) водотривкий шар
Б) базис ерозії
В) берег річки
4. Сукупність процесів руйнування гірських порід водою, вітром, льодовиками тощо і перенесення продуктів руйнування до нижчих ділянок земної поверхні.
А) денудація
Б) інфляція
В) мутація
5. Руйнування та розвіювання гірських порід і ґрунтів під дією вітру.
А) денудація
Б) дефляція
В) інфляція
6. Процеси, що відбуваються на поверхні Землі та в її поверхневих шарах.
А) ендегенні
Б) екзогенні
7. Продукти руйнування гірських порід, які залишаються на місці їх утворення.
А) алювій
Б) елювій
В) делювій
8. Процес розчинення порід поверхневими і підземними водами й утворення своєрідних форм рельєфу, різних порожнин і печер у шарах Землі.
А) зсув
Б) насув
В) карст
9. Обрив морського берега, що утворюється від дії прибою.
А) кліф

б) затока

в) пляж

10. Тектонічна структура, яка утворилась в результаті розриву суцільності шарів гірських порід з наступним насуванням однієї частини на другу під впливом бокового тиску на шари.

А) сель

б) насув

в) яр

V. Підсумок тестової роботи та уроку. Коментування оцінок

VI. Домашнє завдання:

- повторити матеріал підручника географії, 8 клас (автори П.Г.Шищенко, Н.В.Муніч). Тема 14 . Несприятливі природні процеси;
- опрацювати згадані на уроці та в тесті терміни ;
- підготувати повідомлення на тему «Несприятливі природні процеси на території мого населеного пункту».

Урок-конференція

Тема: Проблеми раціонального природокористування. Природоохоронні території. Орнітологічний заказник обласного значення «Аджамський».

Мета: узагальнити роботу учнів над вивченням фізико-географічних особливостей Кіровоградської області та своєї місцевості, познайомити з геоекологічною ситуацією та головними джерелами забруднення навколишнього середовища.

Спонукає до критичної оцінки та накреслення шляхів оздоровлення екологічної ситуації. Формувати в учнів відповідальне ставлення до оточуючого довкілля.

Тип уроку: розширення та поглиблення знань.

Методи навчання: частково-пошуковий, дослідницький.

Література

Кузик Б., Білошапка В. Кіровоградщина. Історія та сучасність центру України: в 2 т. – Д.: АРТ-ПРЕС, 2005.

Шищенко П.Г., Муніч Н.В. Фізична географія України. – К.: Зодіак–ЕКО, 2005

Андрієнко Т.Л. Заповідні куточки Кіровоградської землі. – К.: Арктур-А, 1999.

Білявський Г.О., Фурдуй Р.С. Основи екологічних знань: Підручник.– К.: Либідь, 1997.

Обладнання: карти – «Фізична карта України» та «Фізична карта Кіровоградської області», «Геоекологічна ситуація в Україні», творчі роботи учнів, тестові завдання.

Структура уроку

- Мотивація навчальної діяльності.
- 2. Актуалізація опорних знань .
- 3. Конференція.
- 4. Презентація науково-дослідної роботи студентки МАН П.Сліпець «Природно-територіальні комплекси орнітологічного заказника обласного значення «Аджамський».
- 5. Підсумкове узагальнення.

Очікувані результати

Учні зможуть:

- оцінювати стан зміни природних комплексів в результаті господарської діяльності людини;
- знати територіальне розміщення шкідливих виробництв;
- уявляти систему природоохоронної роботи в області та своїй місцевості;
- співпереживати за небажані зміни ПК, розумно розв'язувати критичні ситуації, що стають відомими через певні порушення екологічних правил господарювання.

Хід уроку

I. Мотивація навчально-виховної діяльності

Золотяться хлібні ниви,
 Гордо соняхи квітують.
 Спіють груші, спіють сливи,
 Смачно фруктами частують.
 Та спинися на хвилину
 І послухай стогін, сину!
 То природа стогне тихо,
 Бо спіткало її лихо.
 Орють, сіють, культивують,
 Ліс частіше все корчують,
 В ріки стоки виливають
 І живе все цим вбивають.
 Тож болить природі гірко.
 Вироста в озоні дірка.
 Не співають нам птахи,
 Не сідають на дахи.
 Слід задуматись, згадати,
 Що природа – друга мати.
 Нівечить її негоже!
 Кожен хай їй допоможе!

Сьогоднішній наш урок стане підсумковим у вивченні фізико-географічних особливостей Кіровоградської області. Думаю: ви здогадалися, про що піде мова. (Відповіді учнів).

Ми проведемо не просто урок – це буде конференція, на якій кожен з вас стане науковцем чи досвідченим спеціалістом. Тема, над якою ви працювали впродовж усього вивчення Кіровоградщини, досліджували окремі об'єкти досить детально, стане вашим , зігрітим і осмисленим серцем та душею, звітом. Адже ми говоритимемо про найкращий та найрідніший куточок планети, степову «перлину» України – землю Кіровоградщини.

Дозвольте представити учасників та гостей конференції.

Це : група ґрунтознавців, група гідрологів, група ботаніків та група зоологів;

гості з періодичних видань – кореспонденти обласної газети «Кіровоградська правда» та республіканської газети «Факти», журналу «ЕКО-інформ»;

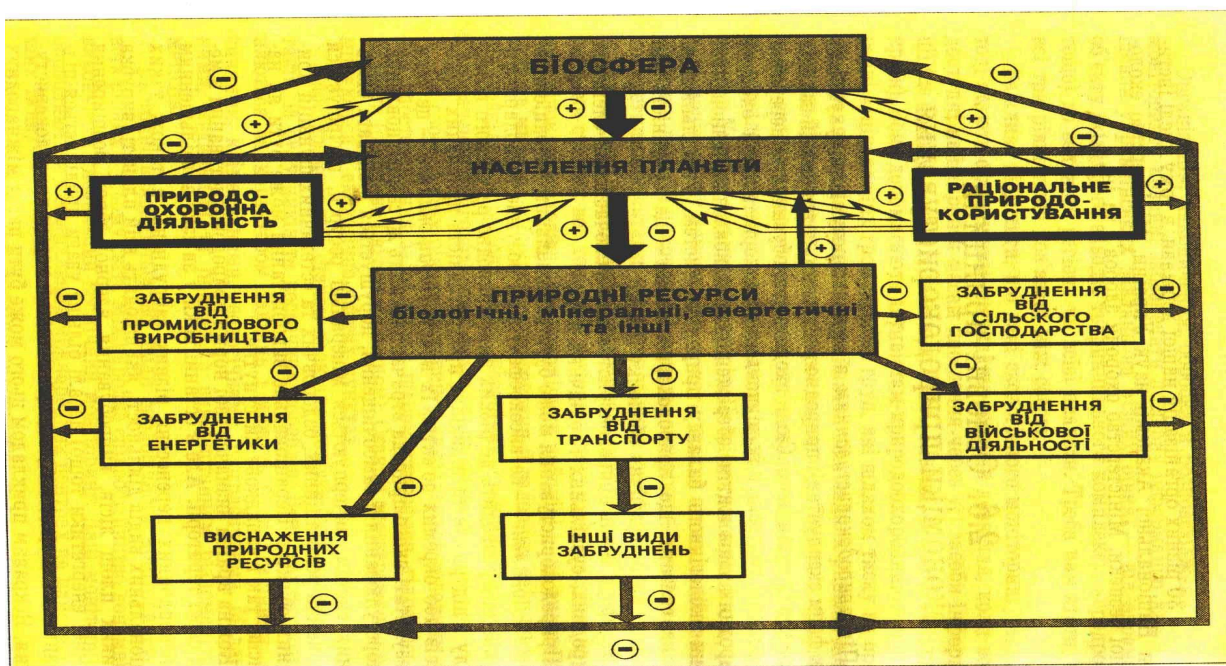
ведучі телепрограм «ВПС. Жива природа» та «Життя прекрасне».

II. Підсумкова конференція

Пам'ятайте, що у рослин і тварин немає депутатів, їм нікому писати і скаржитись, за них нікому заступитись, крім нас, людей, які разом з ними заселяють цю планету.

Джеральд Даррел

Ведучий. Діяльність людини відбувалася в межах правил антропоцентричного гуманізму, тобто ідеї підкорення людині всього, що є в природі, ідеї панування над природою. Як показало життя, ця ідея виявилася хибною. Загальнолюдський інтелект разом з найсучаснішою технікою, незважаючи на всю могутність, нині не в змозі штучно керувати і підтримувати нормальне функціонування тисяч екосистем біосфери, мільйонів видів живих істот, в яких протягом сотень тисячоліть еволюційно виробляли свої складні взаємозв'язки для гармонійного існування. Сучасні технології стали потужним інструментом, за допомогою якого людина споживає значно більше, ніж природа може продукувати, а також викидає в довкілля таку кількість відходів, яку природа не в змозі знешкодити. Сьогодні ми говоритимемо про *раціональне природокористування – високоефективне, розумне господарювання, яке не призводить до різких змін природно-ресурсного потенціалу і підтримує та підвищує продуктивність природних комплексів або окремих об'єктів, їх красу.*



Зв'язки людства і довкілля:

(+) — з позитивними наслідками; (—) — з негативними

ГРУНТОЗНАВЦІ

«Мозковий штурм»

Грунт - орґано-мінеральний продукт багаторічної спільної діяльності живих організмів, води, повітря, сонячного тепла й світла.

Деградація ґрунтів – втрата їх природної родючості.

1. Який компонент є основою родючості ґрунту?
2. Які основні типи ґрунтів поширені на Кіровоградщині?

Ґрунтовий покрив Кіровоградської області відбиває її розташування у перехідній смузі від південного лісостепу до північного степу і представлений більш, ніж 50 відмінами ґрунтів. Найродючіші – чорноземи. За ступенем природної родючості ґрунтів область перебуває на четвертій позиції в Україні (після Запорізької, Дніпропетровської та Херсонської).

Із 2459 тис. га території області 2042 тис. га (83%) займають сільськогосподарські угіддя, в тому числі ріллі – 1765 тис. га (72%), 172 тис. га (7%) – лісові землі, 76 тис. га (3%) – землі під водою, 169 тис. га (7%) – інші угіддя.

Збільшення техногенного навантаження на земельні ресурси і надмірне застосування засобів хімізації в умовах низької технологічної культури призвели до прискореного процесу деградації ґрунтів, зниження їх природної родючості. Маємо невтішні висновки – за останні 100 років внаслідок інтенсивного розорювання земель та недостатнього внесення гною ґрунти Кіровоградщини втратили 1,6% гумусу. Деградація ґрунтів є однією з найважливіших екологічних проблем нашої області.

Поряд з тим невпинно зростають площі еродованих земель. Найбільшої шкоди ґрунтам завдають водна та вітрова ерозія. Із загальної площі сільськогосподарських угідь еродовані землі складають 50,7%, в тому числі із загальної площі орних земель – 48,5 %. Порівняно з 1961 роком площа еродованих орних земель зросла на 32%; це свідчить про щорічний приріст еродованих земель приблизно на 1%.

На території області виділено 4 ґрунтово-ерозійні райони, в межах яких еродованість сільгоспугідь становить:

Південно-Побузький слабоеродований район в середньому 31-33 %.

Синюський середньоеродований район – 40 – 53 %.

Інгуло-Інгулецький сильноеродований район – 49 – 60%.

Придніпровський сильноеродований район – понад 70%.

В області розроблено систему заходів із захисту земель від ерозії та інших видів деградації ґрунтів до 2010 року. В усіх господарствах Кіровоградщини розроблені проекти землеустрою. Додатково передбачається вилучення з орних земель сильно – та середньозмитих земель, розташованих на схилах з крутизною більше 5 градусів. До гідротехнічних засобів належить будівництво валів, загатів, захисних дамб вздовж річок, трубчастих переїздів, протиерозійних ставків тощо.

На території нашого села теж гостро постала проблема охорони та збереження ґрунтів.

Вона зумовлена переважно водною ерозією та повсюдними стихійними сміттєзвалищами. На рівні району підняте питання стану охорони ґрунтів та їх використання. Планується побудувати безпечні звалища, а в межах області – комбінат переробки відходів.

ГІДРОЛОГИ

З давніх-давен люди цінували воду, ставилися до неї як до безцінного природного дару.

Оберігали річки, озера, болота, джерела, складали про них легенди, пісні. Адже вода – колиска життя.

(Звучить пісня Максименка «Річечка Аджамка»)

Десь там з очерету тихо річка вибіга.
Із країв далеких швидко сили набира.
Омивають води милі береги.
Річечко Аджамко, дім мій збережи.

Із країв далеких рано навесні
Прилетять лелеки в ріднії краї,
Облетять ставки, сади, луки, поля.
Кращої немає як рідна земля!

На просторах нашого краю протікає 438 річок (5558 км), крім того нараховується 1074 річечок та струмків довжиною 2595 км, збудовано 2185 ставків і 84 водосховища.

Аукціон

1. Назвіть притоки Південного Бугу, що протікають територією області.
2. Назвіть притоки Дніпра, що протікають територією Кіровоградщини.
3. Між якими водосховищами утворилися дніпровські плавні? (Кременчуцьким та Дніпродзержинським).
4. Про яку річку ці слова: «У верхній течії річки збереглися у природному стані озера-стариці, болота, високотравні луки, заплавні ліси з комплексами водно-болотних птахів. Їх охорону забезпечує ряд створених заказників, серед яких і «Монастирище». (Інгул)

Однією з найчистіших річок нашого краю є Синюха. Вздовж її берегів утворилися мальовничі пейзажі. Тут розташоване урочище «Сині води».

Та на більшості річок ситуація критична. Посилилися тенденції замулення джерел та самих русел. Річки швидко заростають очеретами та осокою. Ми пояснюємо це близьким розорюванням заплав щодо русел, інтенсивними площинними змивами через недотримання культури землеробства.

Ось наша річка Аджамка. Старожили розповідають, що вона була чиста та глибока, багата рибою та раками. В деяких місцях були водовороти такої сили, що топилися коні, яких приводили на водопій. Сьогодні не видно вулиць, що розташовані по обидва береги річки, через стіну очеретів. А замість сильної та

повноводної річки протікає вузька голуба змійка. Замість риби у воді розкошують водні щури, жаби. Навіть купатися влітку небезпечно, бо з'явилися у воді збудники страшної хвороби – лептоспірозу.

Проблема збереження річок – теж одна із самих актуальних. Долинами вже створено багато охоронних територій. Понад Інгулом це «Витоки річки Інгулу», «Верхів'я річки Інгулу», «Інгульська жила», «Монастирище». У місці впадіння Ятрані в Синюху – ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Когутівка». На берегах Чорного Ташлика – заказники «Войнівський» та «Явдокимівський», заповідне урочище «Горіхівська балка». По течії Великої Висі збереглися заплавні ландшафти – «Карпенків край», «Гусиний острів»...

Проте ми стурбовані сьогодні розчищенням русел річок. У що перетворився Інгул! Поодинокі, не сплановані спроби розширення русла Інгулу в центрі самого Кіровограда стали марною тратою часу і коштів, адже через короткий термін річка знову сильно замулилася.

БОТАНІКИ

Рослинний світ Кіровоградщини, незважаючи на вплив людини на нього, є і нині цікавим та різноманітним. Та говорити ми будемо сьогодні про ті рослини, які є рідкісними та швидко зникають.

Гра «Червона книга»

(Учні із переліку рослин вибирають такі, що заслуговують захисту)

Світ рослин Кіровоградщини:

Ковила	горицвіт	ірис
Белевалія	льон	гвоздики
Фіалки	барвінок	сон-трава
Гусяча цибулька	гіацинтик	кизильник
Підсніжник	грицики	ромашка

Перше видання Червоної книги України вийшло друком у 1980 році й включало 51 вид вищих судинних рослин. У другому виданні до неї вже потрапили 439 видів. Під час вивчення флори Кіровоградщини виявлено 3 види, що занесені до Європейського червоного списку (гвоздика прибузька, астрагал шерстистоквітковий, козельці українські), і 29 видів, що занесені до Червоної книги України.

Поглянь довкола в світ природи-

Який він ніжний, чарівний!

Та як гриби ростуть заводи

Там, де тюльпан цвів весняний.

І дим рослинам сонце закриває,

Кислоти листя роз'їдають вмить.

Від нашої байдужості буває,

Що нічогісінько ось тут не зможе жить.

Тому звертаємось до всіх, хто є у класі:

«Любіть і поважайте квіти весняні!

Не рвіть і не топчіть їх, бо є ласі

Великі гроші заробить на них».

А зараз запрошую всіх на **заочну подорож** до Кіровоградського краєзнавчого музею. Детально представлю вам *воронець* та *ковилу*.

Півонія тонколиста (воронець) – багаторічна трав'яниста рослина заввишки 20-50 см. Цвіте наприкінці квітня – на початку травня. Розмножується насінням. Має отруйні властивості. Є однією з найкрасивіших квіток степу. Її чисельність швидко скорочується.

Українська назва *півонія* походить від наукової *пеонія*. За легендою, Пеон –учень бога лікування Ескулапа. Проте трапилося так, що учень перевершив свого вчителя в умінні виліковувати безнадійно хворих. Йому навіть удалося вилікувати Плутона від тяжких ран, які завдав йому Геракл. За ліки Пеон мав рослину, що йому подарувала мати бога Сонця – Аполлона. А тим часом Ескулап згоряв від заздрощів, тому і наказав умертвити молодого лікаря. Та вдячний Плутон не дав Пеону загинути, а перетворив юнака на пишну квітку.

Ковила – багаторічна трав'яна рослина зі стеблами довжиною 40-70 см. Цвіте у квітні – червні. Розмножується насінням. У Червону книгу занесено 25 видів ковили. Рослина за довговічністю може посперечатися з багатьма деревами. Кожна рослинка ковили невпинно щороку наростає, утворюючи щільну дернину. Вік її може досягати трьохсот років! Дернина сприяє утворенню та захисту чорноземних ґрунтів.

Тепер дикий ковиловий степ залишився лише в заповідниках. Дедалі рідше ковилу можна побачити у природі. На Кіровоградщині зустрічається ковила волосиста та ковила Лессінга. Друга є швидкозникаючою.

ЗООЛОГИ

На території Кіровоградщини виявлено 368 видів хребетних тварин. Серед них найчисельніші - жаби, ящірки. З птахів – горобці, шпаки, синиці, ластівки, а з хижих – яструби. Із 25 видів гризунів – полівки.

Степові простори Кіровоградщини та їх мешканці – дикі тварини внаслідок розорювання великих площ (до 76%) зазнали значних змін. Вже на початку ХІХ ст. на території, яка входить нині до складу Кіровоградської області, були винищені або витіснені на південь тарпани, сайгаки, байбаки, значно скоротилася чисельність дрохви, хохітви, степового орла і степового журавля.

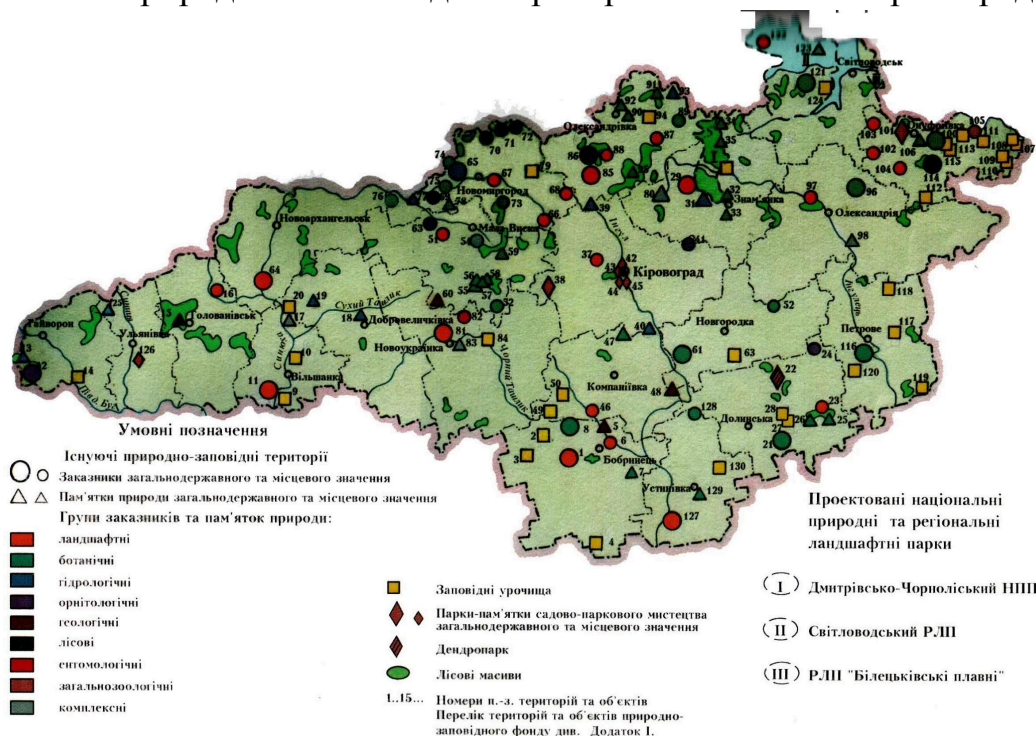
Нині типові степові тварини трапляються переважно по ярах та балках, де збереглася степова рослинність.

Детально хочемо розповісти про особливу тварину – птаха, для збереження популяції якого на території нашого села створений заказник обласного значення – сіру чаплю.

Неподалік від обласного центру, на околиці села Аджамка Кіровоградського району, є своєрідна балка площею 67, 4 га, яку обрали собі для мешкання сірі чаплі. Саме тут і створений орнітологічний заказник.

Балка є дуже різноманітною за своїм рослинним світом. По її днищу росте рогіз із хвощем болотним, поодинокі зустрічаються куртини верб. Колонія чапель облюбувала саме їх. В колонії налічується близько 60 гнізд. А ще серед фауни виявлений, занесений до Червоної книги, метелик мнемозина.

Природно – заповідні території та об'єкти Кіровоградської області



Закінчити роботу нашої конференції хочу, запросивши вас попрацювати з картою розміщення природно-заповідних територій та об'єктів Кіровоградської області.

Вивчивши їх географію, відповісти на запитання :

- Чи є на території Кіровоградщини заповідники? Як ви гадаєте, чи є необхідність у їх створенні? Де б ви запропонували їх розмістити?

- Які ще природоохоронні об'єкти є на території Кіровоградщини?

- Де їх концентрація найбільша? Чому?

Довідка:

Коли ми запитуємо іноземних вчених-біологів, які приїждять в Україну, що саме вони хотіли б тут побачити, ті неодмінно кажуть: «Степи». Адже справжніх степів у Західній та Центральній Європі немає. На жаль, людина розорала більшу частину степів, в тому числі й на території України. Степові ділянки вціліли в основному на схилах балок. Кіровоградські краєзнавці докладають великих зусиль, щоб зберегти своєрідне і багате різноманіття степу та лісостепу. Тому на всю Україну відомі «Власівська балка» у Петрівському районі, урочище «Монастирище» в Устинівському районі, «Стрімкі скелі» у Новоархангельському районі, заказник «Миколаївський» в Олександрівському районі, «Чорне озеро» у Знам'янському районі, дендропарк «Веселі Боковеньки», рукотворна оаза «Хутір Надія», Онуфріївський парк, Дендропарк, парк «Ковалівський» у Кіровограді.

III. Підсумок конференції та уроку

Ми обговорили сьогодні актуальні та важливі питання збереження довкілля.

Урок по важливості – номер один –

Урок про збереження флори й тварин.

Ви дійсно готові їх всіх захищати?
Ім руку подати у скрутну хвилину?
Гуртом захистити і звіря, й пташину.
Послухати з трепетом спів солов'я?
Рішити : природа щаслива – щасливий і я?

Якщо ви готові до цього, то наша розмова вдалася. У мене є дерево очікувань . Напишіть: які, на вашу думку, рослини чи тварини слід внести до списку рідкісних або зникаючих.

Домашнє завдання:

- дати оцінку проблемам охорони природи області;
- підготувати повідомлення про один з природоохоронних об'єктів області;
- дослідити географію та особливості рослини, яку ви пропонуєте внести до списку рідкісних або зникаючих.

Географічний словник термінів , що зустрічаються під час вивчення курсу „Фізична географія Кіровоградської області”

АДЖАМКА – назва села . В перекладі з тюрської мови – «гірка вода». За версією істориків назва пішла від прізвища козака – ватажка Аджима , який загинув у боротьбі з татарами у XVII столітті.

СОТНЯ - територіальна одиниця села . Її походження відносять до козацьких часів (XVII ст.), коли на території села стояли козацькі сотні.

РЕЛЬЄФ - сукупність нерівностей земної кори , незалежно від її розмірів , форм і походження .

КОРИСНІ КОПАЛИНИ – гірські породи та мінерали , які використовуються або можуть бути використані людиною в господарській діяльності .

МІНЕРАЛЬНІ РЕСУРСИ – сукупність розвіданих запасів різних видів корисних копалин , які можуть бути використані вже сьогодні .

ЕРОЗІЯ ҐРУНТУ – руйнування ґрунту водою, вітром або в процесі неправильного обробітку .

ЗСУВИ - явища , коли великі блоки порід пересуваються вниз по схилу як єдине ціле .

ПОВЕРХНЕВИЙ (ПЛОЩИННИЙ) ЗМИВ - змив тонким шаром дощових або талих вод дрібних часточок ґрунту.

ДОЛИНА РІЧКИ – звивисте поглиблення , що тягнеться від витoku до гирла.

РУСЛО РІЧКИ - найглибша частина долини, де вода тече після весняної повені .

ЗАПЛАВА РІЧКИ – частина долини , що перетворюється в русло під час повені .

ҐРУНТ- це поверхневий пухкий шар земної кори , що має природну родючість.

ГУМУС(ПЕРЕГНІЙ) – це продукт розкладу мікроорганізмами залишків померлих тварин та відмерлих рослин .

ҐРУНТОВИЙ ПРОФІЛЬ – сукупність ґрунтових горизонтів. Вони позначаються латинськими буквами А, В, С. Перелік ведеться від поверхні вниз .

А - шар перегною з відмерлих рослин .

А - шар , з якого поживні речовини вимиваються

вглиб водою .

В - шар накопичення солей та часточок глини .

С - перехід до підстилаючої поверхні .

РОДЮЧИСТЬ ҐРУНТУ – його здатність забезпечити сільськогосподарські рослини мінеральним живленням та вологою , які в результаті цього дають урожай .

ПОГОДА – стан нижнього шару атмосфери в певний час в даному місці .

КЛІМАТ – багаторічний режим погоди в даній місцевості .

ПОСУХА – тривала відсутність опадів в теплий період року .

ЕКОЛОГІЯ – наука про взаємодію організмів (людини , тварин, рослин , мікроорганізмів) та оточуючого середовища. З грецької мови „ойкос”- житло , „логос”- наука .

ПТК (ПРИРОДНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС) – поєднання компонентів природи (гірських порід, ґрунтів, води, повітря та живих організмів) на певній території .

ПОПУЛЯЦІЯ – сукупність особин певного виду організмів , що населяють обмежену ділянку природного середовища .

ПЕСТИЦИДИ – збірна назва хімічних сполук, що застосовуються проти хвороб і шкідників сільськогосподарських рослин і тварин .

ДОКЕМБРІЙСЬКІ ПОРОДИ – породи , що сформувалися протягом архейської та протерозойської ер .

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

Л.М.Хлань, А.М.Мельник

**ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

Підписано до друку 12.04.2013 р.
Формат 60х84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Друк – принтер. Тираж 100 прим.
Зам. № 164.

Видавництво КОППО імені Василя Сухомлинського, вул. Велика Перспективна, 39/63,
Кіровоград, 25006
Віддруковано в лабораторії інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу
КОППО імені Василя Сухомлинського, вул. Велика Перспективна, 39/63, Кіровоград, 25006